

מחמדי התורה

לע"נ זקני מו"ר
כ"ק מו"ר
האדמו"ר מערלי
הגה"ק רבינו
יוחנן בן רבי משה
בעל האמרי סופר
עלה בסעודה השמימה
י"ג לחודש
אדר א' תשע"ו
זכותו יג עלינו
ועל כל ישראל

לע"נ אמו"ר
הגה"צ רבי
חיים יעקב מנחם
שוורץ זצ"ל
דומ"צ ק"ק צאנז
בעל ה"יחי יעקב"
נלב"ע
ליל שבת קודש
פרשת וישלח
ט"ז כסליו תשפ"ג

חמדת הדרוש

אם היה לישראל מנעלים במדבר

בתורה"ק בפרשתינו (כט-ד) ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר לא בלו שלמותיכם מעליכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך.

ויש להקשות, דהנה בפרשת עקב (ח-ד) אמרה תורה, שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה, וביאר רש"י שם (ד"ה לא בצקה), שרגליכם לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף שרגליהם נפוחות, הרי דהיו ישראל הולכים יחפים במדבר, והיאך יפרנס רש"י מה שאמרה תורה כאן בפרשתו נעלך לא בלתה מעל רגלך, הא לפירושו לא היו הולכים עם מנעלים.

א'

הכוונה דלא נפחה רגלם כי נעשה להם נס ונברא להם נעליים

במזרחי (פ' עקב), ובגור אריה (להמהר"ל), תירצו- דאין סתירה בין הדברים, דזהו כוונת התורה לומר שלא באו לכלל נפחה ברגליהם כדרך כל ההולך יחף, דהם לא באו לכלל זה, דהיה להם הברכה של ונעלך לא בלתה מעל רגלך זה ארבעים שנה, וזו אחת הוא.

ב'

אלו שיצאו ממצרים היה להם נעליים ואלו שנולדו במדבר היה להם הנס

בשפתי חכמים (שם) תירץ- דיש ליישב הדברים כך, דאלו שיצאו ממצרים היה להם נעליים ולא בלתה להם נעליהם שיצאו מזה ממצרים, ועליהם נאמר נעלך לא בלתה מעל רגלך, אולם אלו שנולדו במדבר שלא היה להם נעליים, להם נעשה הנס שלא נפח רגלם, ועליהם נאמר ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה.

ויש להוסיף ע"ד החידוד, דבזה יבואר נמי, שינוי הלשון ונעלך לשון יחיד, אחר שכתב קודם ושלמותיכם לשון רבים, לרמז דהא דנתגהצו השמלות ע"י העננים זה היה לכל ישראל, אולם הא דלא בלתה נעלך מעל רגלך לא היה לכל ישראל, רק לאלו שיצאו ממצרים וכנ"ל, ולכך שינה לכתוב בלשון יחיד. (מחמדי התורה)

ג'

אלו שחטאו וניטל מהם הנעליים היו צריכים לנס של ורגלך לא בצקה

בש"ת יד אליהו (ס"ב ב' ד"ה ובה) תירץ- דהנה יש עוד לדקדק בקרא דפרשתו שהתחיל לשון רבים שמלותיכם, וסיים בלשון יחיד ונעלך, אלא יש לבאר כך, דאלו המנעלים היו של תחש כמו שכתב בטור ברקת (פ' תרי"ג דף ש"ב), אולם לאחר שחטאו ישראל לקח מהם הש"ת מנעלים אלו, וזהו הכוונה הורד עדיך דעדיך קאי על מנעלים אלו.

ובזה יתורץ, דכלפי אלו שחטאו וניטל מהם המנעלים, אמר ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה, אולם לאלו שלא חטאו ונשארו עם נעליהם, לזה אמר ונעלך לא בלתה מעל רגלך, ולכך יבואר שכתוב בלשון יחיד דזה לא היה לכל ישראל, רק לחלק לכן שינה לכתוב בלשון יחיד.

ד'

עד כף רגליהם היה להם נעליים ומתחת לכף רגליהם נעשה להם הנס

בדברי דוד (להט"ז- פ' עקב) תירץ- ויבואר נמי הא דכתיב מעל רגלך, דהנה דבר מאוס הוא, שנאמר שענני הכבוד שהוא מקום השכינה היו מנעלים מקום מדרג כף הרגל, אלא על כרחך דרק מה שמעל מדרג כף הרגל נתגהץ להם וגדל עמם, אולם בכף רגליהם לא היה להם נעליים, ושם נעשה להם הנס של ורגלך לא בצקה, ולא נתפח להם.

ובזה יתורץ, דשניהם אמת דנעלך לא בלתה שהיה להם נעליים, אולם מעל רגלך היינו עד מקום מדרג כף הרגל, דשם לא שייך דהשכינה תהא וכנ"ל, ולזה אמר ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה, דהיינו דגם שם נעשה להם נס, שלא נפחה להם מדרג כף רגליהם.

וכמפורסם מהרה"ק מרוזין שהיה הולך עם מנעלי זהב, ופ"א ראו היאך שתחת רגליו היה מלא דם, וכולם ראו כן תמהו, ואז נתברר שמעל היה הולך עם בגדי המלכות נעלי זהב, אולם מתחתיו היה ללא כלום, וכהנ"ל.

ה'

נעליים דכתיב לאו דווקא אלא דרך משל הוא

במשכיל לדוד (פרדו- פ' עקב) תירץ- דאין הכי נמי לא היה נעליים ממש, והיו הולכים יחפים אלא שהענין היה להם לרגליהם כנעל, וזה שגרם להם שלא יהיה רגליהם נפוחות, לכך אחר שידועים אנו שהנעליים של ישראל במדבר היה על ידי הענן, כתב כאן ונעלך היינו אותם עננים שהיו לך כנעליים לא בלתה מעל רגלך זה ארבעים שנה, אולם האמת שלא היה להם נעליים ממש כמו שכתב רש"י בפרשת עקב.

בתורה"ק
בפרשתינו
(כז-ה)
ובנית שם
מזבח לה'

חמדת ההלכה

כיסוי הסכין בברכהמ"ז בחול ובשבת ובלילה

אלוקיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל.

כיסוי הסכין בשעת ברכת המזון בחול ובשבת

פסק המחבר (או"ח סי' ק"פ ס"ה), נוהגין לכסות הסכין בשעת ברכת המזון, ונהגו שלא לכסותו בשבת ויום טוב. והלבוש (שם) חלק, וסבירא ליה דאין לחלק בין שבת לחול, וצריכים כל פעם או להסיר, או עכ"פ לכסות את הסכין.

ד' טעמים להפוסקים לדין כיסוי הסכין בברכת המזון

ובטעם הדבר דהאי דינא, כתב האליה רבה בשם ספר תולעת יעקב, דהטעם שאסרה תורה להניף ברזל על המזבח, דברזל כוחו של עשוי, ולכך אין מניחין כוחו של עשוי על המזבח, אולם זהו במשך ימי השבוע, אולם בשבת אין שטן ואין פגע.

והמגן אברהם (שם ס"ק ד'), דהא אמרו חכמינו ז"ל (ברכות נה.), שולחנו של אדם דומה למזבח, לכן כל ימי השבוע שמותר לבנות המזבח, הרי הוא שולחנו של אדם כאילו המזבח, וכי היכי דבמזבח היה אסור להניף ברזל, כן יש לכסות הסכין של ברזל, מטעם דלא תניף עליה ברזל, אולם בשבת, דאין בונים מזבח בשבת, נהגו שלא לכסות את הסכין.

והבית יוסף הביא ב' טעמים להאי דינא של כיסוי הסכין, א'- משם הרוקח דכיון שהברזל מקצר ימי האדם, והמזבח אשר עליה מקריבים הקרבן, ונתכפר האדם מעוונותיו, הרי הוא מאריכה ימי האדם, ואינו ראוי שהברזל המקצרת ימים יהא מונח על השולחן שדומה למזבח המארכת ימיו, ב'- הביא משם רבינו שמחה דגזירה הוא, לפי שפעם אחת היה מי שברך ברכת המזון וכשהגיע לברכת ובנה ירושלים, ונזכר בחורבן, ותקע הסכין בבטנו מחמת צער החורבן, ולכך גזרו שלא יהא הסכין על השולחן.

נפקא מינא להלכה בין טעמי הפוסקים- בסכין שאינו של ברזל

ונפקא מינא להלכה בין הטעמים, מה יהא הדין בסכין שאינו של ברזל, אם צריכים להסירם מעל השולחן, דלטעם האליה רבה והמגן אברהם, ולטעם א' דהבית יוסף, הרי שיהא אסור דווקא בשל ברזל, ולטעם ב' דהבית יוסף דגזירה מחמת שתקע סכינו בבטנו, הרי דגם בסכין שאינו של ברזל, אלא של נחושת או כסף, איכא להאי חששא וממילא יהא אסור להניח על השולחן.

אולם בקרית ארבע על הרמב"ם (להישועות מלכו- קוטנא) הלכות בית הבחירה (פ"א הט"ז) כתב, נסתפקתי בהא דלא

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

חרבו של מלאך המוות שולט, לכן מכסין הסכין לרמוז לזה שאין חרבו של מלאך המוות שולט.

כיסוי הסכין בסעודת הלילה

והנה לפי דברי הבאר היטב, שהם כדברי המג"א וכנ"ל, טעם החילוק בין שבת לחול, כיון דדוקא בחול בונים את המזבח, משא"כ בשבת שאין בונים את המזבח אין צריך להסיר הסכין, יש לחקור, מה יהא הדין, במי שאוכל סעודה בלילה האם צריך להסיר הסכין הא כיון דהרמב"ם פסק דאין בונים בית המקדש בלילה, הרי דליכא טעמא הנ"ל, וכי היכי דבשבת אין מסירין כיון דאין בונים המזבח, כן יהא הדין בסעודת הלילה.

הא דצריך לכסות הסכין בלילה רק אם הותר לבנות המזבח בלילה

וראיתי בהר צבי (או"ח שם) שחקר בזה, ותי' באופן נפלא, עפ"י דברי **הערוך לנר** (סוכה מא.) שחידש, דהא דאמרינן אין בנין בית המקדש בלילה, היינו דווקא בית המקדש, **אולם בנין המזבח היה גם בלילה**, ובזה יובנו היטב דבריו, דההוכחה הוא מדברי השו"ע שחילק בין חול לשבת, ולא חילק בין יום ללילה, ואי נימא דאין בונים מזבח בלילה אמאי מכסין בלילה, אלא ע"כ כדברי הערוך לנר דמזבח שפיר בונים בלילה, וכדבריו מצאתי **בשו"ת בית דוד** לייטער (סי' קמ"ח), ויעו' **במשך חכמה** (פר' יתרו) שכתב כעין זה, דהא דמכסין, הסכין גם בלילה דהבמה בונים בלילה.

אולם ראיתי בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' ג'), אחרי שהביא דברי הגאון **רבי שמחה בונם אייגר** בשם **חכם אחד** לחדש כהנ"ל דהמזבח נבנה בלילה, הוכיח להדיא דאין בנין מזבח בלילה, מכמה מקומות בש"ס, ולפי דבריו הרי דהיה לנו שלא לכסות הסכין בסעודת לילה, וכתב **בילקוט הגרשוני** (או"ח שם), דלדברי הבית יצחק י"ל, דלא פלוג כיון דכל היום אנו צריכין לכסות הסכין, לא רצו להתיר בלילה ללא כיסוי, משא"כ שבת, שכל יום השבת אין צריך לכסות הסכין.

תניף עליהם ברזל, אי דווקא ברזל או כל מיני מתכות, ויש להביא קצת ראייה ממאי דאמרו (ע"ז נב:), גבי אבנים ששיקצו מלכי יון, דפרכינן התם היאך לבטל אותם אי לינסריניהו אסור דכתיב לא תניף עליהם ברזל, ואי נימא שאסור רק ברזל, היה להם לנסור במתכות של נחושת וכדומה, אלא ודאי לא תניף עליהם ברזל וכיוצא בה, הרי דלדבריו נאסר על המזבח כל סוגי המתכות ולאו דווקא ברזל, ולפי"ז יהא אסור כל סכין של מתכות.

להבאה"ט נפקא מינה לטעמי הבית יוסף הוא מה הטעם דבשבת אין מכסין

והבאר היטב כתב, דלטעם א' דהבית יוסף, הרי כיון דכל טעמא דאין ראוי שיהא מונח סכין המקצרת ימיו של אדם, על המזבח המארכת, זהו דווקא בימי החול שבונים המזבח, ולכן אינו ראוי וכדברי המג"א הנ"ל, אולם בשבת שאין בונים המזבח אין מכסין הסכין, **ולטעם הב' דהבית יוסף**, דגזירה הוא משום זה שתקע סכיננו, הרי כיון דהאי מעשה היה בחול, הגזירה הוא רק לימי החול, אולם בשבת אין לכסות את הסכין.

טעם מחודש להמטה משה

וטעם נפלא נוסף, כתב במטה משה (סי' ד"ש), הובאו דבריו בשיירי **כנסת הגדולה** (או"ח שם), שכתב, **בשם בן דינאי מצאתי**, לפי שברכת יעקב הוא מטל השמים ומשמני הארץ, וברכת עשיו הוא ועל חרבך תחיה, לכן עתה בברכת המזון שמברכין ברכת הארץ שהוא ברכת יעקב, מכסין הסכין שהיא ברכתו של עשיו, מטעם כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, וע"ז הוסיף המטה משה טעם לדבר, דהא ידוע דכל אותיות האל"ף ב"ת יש בברכת המזון חוץ מהאות "ף", וכתבו הרוקח (סי' של"ז), והתשב"ץ (סי' שט"ו), שלרמז בא שאין מלאך של אף קצף וכו' שולט בכל סעודה שמברכין ברכת המזון בשעתה, הרי שנתבאר מדבריו דבזמן שמברכין ברכת המזון, אין

בצעקה, אימתי מלכי ואלקי כשאנו אומרים גם המלך הקדוש, והטעם כי בזה אנו מראים כי אליך אתפלל, ותו ליכא חששא.

ב'

בזה שאומר בקול רם הרי דכוונתנו להודאה ולא לתפלה

מרנא ורבנא החת"ס (דרשות ח"ב עמ' 684) ביאר - עפ"י מה שכתב החובת הלבבות (מאמר השכל) דהודאה של האדם להש"ת, צריכה שתהא הודאה גמורה על שעשה ה' עמו, ולא יערב בזה ההודאה בקשה על העתיד, והיינו שלא יחשוב שבוה שיודה עתה, יזכה לטובה מרובה, וכדי לינצל מזה ציווה הש"ת לומר מקרא בכורים בקול רם, והרי תפלה הוא בלחש והודאה היא על העתיד, ובזה שאומר בקול רם הרי כאומר רק הודאה ואין שום חשש שהוא תפלה דהא תפלה בלחש והודאה בקול רם.

ולכן כשבא להודות על מה שעשה הש"ת עם לבן הארמי שבקש לעקור את הכל, לכן כתב רש"י וענית ואמרת - בקול רם להראותנו בזה, כי הבאת הביכורים הוא רק לתודה, ולא לבקשה ותפלה על העתיד.

ג'

צריך האדם להזכיר בקול רם הניסים שנעשה עמו בימי עניו

בקור לדוד ביאר - דהנה דרך האדם שאם היה עני והעשיר, אזי מתבייש הוא בעברו, שהיה מחזר על הפתחים, ויהיה רע בעיניו כשיזכירו לו מעמדו הראשון, וכל שכן שהוא עצמו לא יזכיר לו מעמדו הראשון, אבל האמת אינו כן, אלא שצריך כל ימי חייו לזכור את עברו, בכדי להודות ולהלל להש"ת על חסדו וטובו שעשה עמו.

והנה במצריים היו ישראל רדוים ובזוים, ואחר כך כשנכנסו לארץ נצטוו לספר הניסים שעשה ה' עמם להצילם, בכדי שיזכירו וידעו כל יושבי תבל הניסים, ובכדי שלא יתביישו ישראל במעמדם הראשון שהיו במצריים, לכן אמרה תורה **וענית ואמרת - בקול רם** היינו שיוזכר לעצמו בקול רם את מעמדם של ישראל שהיה ארמי אובד אבי וירד מצריימה, כי אינה בושה אדרבה חובה בוא להזכיר את חסדי הבורא.

בתוה"ק בפרשתינו (כו-ה) וענית ואמרת ארמי אובד אבי וירד מצריימה ויהי שם לגוי גדול עצום ורב.

חמדת התורה

ביאור וענית ואמרת - בהרמת קול

וברש"י וענית ואמרת "בקול רם", וצריך ביאור מ"ט כתב רש"י שיהא בקול רם.

א'

ללמדנו דמי שמאמין שהקב"ה בוחן כליות יכול להתפלל בקול רם

החיד"א (בהגש"פ גאולת עולם בשם רבני אשכנז), ובחנכת התורה (בפרשתנו) **ביארו** - על פי מה דאיתא במסכת ברכות (לא.), דאסור להאדם להגביה קולו בתפלתו, לפי שנראה מקטני אמונה, שסובר שהקב"ה אינו שומע בלחש ואינו בוחן לבבות ומחשבות חס ושלוש, ולפי זה אם אדם עומד בתפלתו שנודע מזה לכל העולם, שהקב"ה בוחן לבבות ויודע מחשבות, אזי רשאי להתפלל בקול רם.

והנה בכאן הוא אומר, **ארמי אובד אבי**, שלבן ביקש במחשבתו לעקור את הכל, וה' הצילנו מידו דהיה יודע את מחשבתו ובחן את לבבו, ואם כן ככהאי גוונא רשאי לומר בקול רם. וזהו שפירש רש"י **וענית ואמרת - בקול רם**, וקשה הלא אסור להגביה קולו בתפלתו, לזה אמר **"ארמי אובד אבי"** ומשום הכי מותר להגביה את קולו.

לפי זה הטעם יובן דבימים הנוראים הותר להרים קול בתפלה

ומהאי טעמא התיירו ב"ה ויהי"כ להגביה קול בתפלה כיון שאומרים בתפלה אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל ח', הרי דאומר להדיא דהקב"ה יודע מחשבות תו ליכא האי חששא דקטני אמונה ומותר להרים הקול בתפלה, וזהו נמי הביאור בתפלת אנא בכח שאומרים **"שועתינו קבל ושמע צעקתינו ידוע תעלומות"** והיינו כ"ל, שאנו מבקשים מהקב"ה **שישמע שועתינו** אפילו אם היה בצעקה, והיינו **ושמע צעקתינו**, וטעמא מאי **ידוע תעלומות** כיון שאנו מאמינים שהוא יודע תעלומות, ותו ליכא חשדא.

ובנועם מגדים - הוסיף דבר נפלא, לבאר הטעם שהתיירו בראש השנה ויהי"כ הרמת קול בתפלה, דכל השנה אנו אומרים רק אלקות הקדוש, ובימים הנוראים אנו אומרים גם המלך הקדוש, ולכן כיון שאומרים המלך הקדוש הרי שיש בנו האמונה ושוב אין כאן קטני אמונה, וביאר דזהו כוונת הכתוב, **"הקשיבה לקול שועי מלכי ואלוקי כי אליך אתפלל"**, והיינו אקשיבה לקול שועי אפי' שיהיה התפלה

נחמד ונעים

רעיונות נפלאים ומחודדים בפרשה רמז לדין עין יפה אחד מארבעים

ולקחת מראשית כל פרי האדמה- ירמוז בכאן מאי דאמרו חז"ל בכמה דוכתי ויליף לה מקראי דבתרומה אחד מארבעים עין יפה, וזה שאמרה תורה ולקחת מראשית, מ' ראשית כל פרי האדמה, ראשית היינו תרומה, ולא תעשה בינונית שהיא מחמשים ולא עין רעה שהיא ממששים. (אדרת אליהו- להבן איש חי).

המרגיש עריבות התורה משתגע ומתלהט אחריה

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוך ולביתך- מפורסמים דברי האוה"ח הק', דאין טוב אלא תורה, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה, היו משתגעין ומתלהטין אחריה ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם יע"ש בלשון קדשו.

וכה שמעתי כמה פעמים מעט"ר אמו"ר בעל הוי"ח יעקב זיעזכי"א, לבאר הא דאמרו חז"ל (קידושין ל. נדה לא:), שבעת העיבור לומד המלאך עמו כל תורה, וטרם צאתו לאוויר העולם, סטרו על פיו ושוכח כל מה שלמד, והקשה הנועם אלימלך (ליקוטים), דאם שוכח האדם מה שלמד, למה א"כ מלמדים אותם, ותרין בקדשו, שכל מה שהאדם לומד ומבין כל ימי חלדו על האדמה, הכל הוא מאותו זמן שלמדו אותו, ובכדי שיהא לו צורך ביגיעה ובהבנה, גרמו לו שישכח, יע"ש, (ומכאן תשובה לכל אדם, האומר שאין לו היכולת ללמוד, דכיון דעם כל אחד ואחד לומד המלאך, הרי שמן השמים מראים להאדם, שכל אחד יכול ללמוד ולהעמיק בדברי התורה).

עיקר עיקרים שלא יתבטל מלימוד ואפילו לרגע קט

והוסיף לזה עט"ר ז"ל, דנתקשה בזה היטב, דמאי קושיא למה לומד אם אחר כך שוכח, מכל מקום מה לי אם ישכח ואם לא, בפשיטות מלמדים אותו תורה במעי אמו, כי היאך יתבטל העובר תשעת ירחי לידה, ללא תורה, ואם אחר כך ישכח מה לנו בזה, עדיין עיקר העיקרים שלא יתבטל כלל וכלל בכל רגע, ואפילו עדיין לא בא להעולם, מלמדים אותו חז"ל בזה כי עיקר העיקר שלא יתבטל כלל.

וכאשר שמענו מעט"ר כן ראינו, עינינו ראו ולא זה, את אהבת התורה המופלגת, שאילו דיו ימי, לא נוכל להעלות, את שקידת התורה העצומה, ערב ובוקר וצהריים, ללא הפסק, עם חשקת והתלהבות התורה, בזכרנו כאשר גם בעמדינו בלילות, ראינוהו בלימוד עומקי התורה, וגם סמוך למיטתו ועל גופו פניו וידיו, ממש כשעלה על יצועו, כל כולו מלא ספרי הפוסקים וש"ת, לא מש מתוך ידיו גם אז, בחינת ויקץ יעקב משנתו, אל תקרי משנתו אלא ממשנתו.

ירמוז כי שירה הוא מנדי עיניו נפש

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלוך ולביתך- ודרשו חז"ל (גיטין מו:), ולביתך מלמד שאדם מביא ביכורי אשתו וקורא, ובספרי (דברים יא) בכל הטוב זו שירה, ותמוה, כיצד כל הטוב מרמז על שירה. ויבאר עפ"י דברי הסמ"ק (יורה דעה רלד, סב), דאשה שנדרה שלא לשמוע שיר, בעלה מיפר לה משום שזה ענוי נפש, ומכיון שבגמרא כאן דרשו שלביתך זו אשתך, אם כן מבואר ששמחה זו כדי שתהיה בכל הטוב, צריכה להיות גם בשירה, כי אם לא כן נחשב לעינוי נפש, מכאן דרש הספרי, בכל הטוב זו שירה. (משך חכמה)

ירמוז דע"י שמירת המעשרות ישמר מהעכברים

לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי- ויש לבאר עפ"י מאי דאמרו חז"ל (הוריות) דמי שאוכל ממה שאכל עכבר בא לידו שכחה, ובספר ערבי נחל (בפרשתנו), וכן הוא בשם ספר שמן ששון למג"א ששמע בשם הגר"ר משה דרשן מפוזנא, שפירש עפ"י מאי דאיתא במדרש רבה (פרשת עקב), שאם אין מפרשים מעשרות כראוי, העכברים באים ואוכלים את התבואה. וזה מה שכתוב לא עברתי מצותיך, שנתתי תרומות ומעשרות כראוי, ואין העכברים אוכלים, ולכן לא שכחתי. (ילקוט הגרשוני עה"ש ח"ג)

השי"ת נותן שכר גם על הקבלה וגם על העשייה

שמעתי בקול ה' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני- יש לפרש ע"פ מה שכבר כתבתי בחידושי עמ"ס קידושין (ד), דשכר עשיית המצות וקבלתן תרי מילי נינהו, דתדע שהרי האומות יענוש על שלא קיבלו את מצות השבת, כפירוש רש"י (ריש פ"ב דביצה טז. ד"ה לא לענוש), אף דגוי ששבת חייב מיתה, מ"מ נענש על הקבלה, וכ"ש במדה טובה מרובה, שמקבלין ישראל שכר על הקבלה ועל העשייה, והיינו דאמר שמעתי בקול ה' אלהי היינו קבלת המצוות, עשיתי ככל אשר צויתני היינו עשיית המצוות. (פנים יפות)

ירמוז כי גם בעת הנפילה יהיה בשמחה

והיה ביום אשר תעברו את הירדן אשר ה' אלוך נתן לך והקמת לך אבנים גדולות ושדת אותם בסיד- הנראה לבאר בדרך רמז, עפ"י מאי דאמרו חז"ל ירידה לצורך עלייה, והיינו דפעמים רבות בא האדם לירידה בעבודת בשם, ומוזה ימשך להתעלות אח"כ ולהתקרב וזהו ירידה "לצורך" עלייה, ובכן אם רואה האדם אשר עברה עליו ירידה, בל יפול ברוחו כעצת ורצון היצר, אלא אדרבה יתגבר כארי להתעלות, ואפשר דבכה"ג אם ע"י ירידה זו יתעלה, הרי כשישוב לה' יהפכו לזכיות העוונות שעשה כשהיה בירידה, דהא על ידי זה שב אל ה' ועוונותיו נעשין זכיות.

וזהו הביאור, "והיה ביום אשר תעברו את הירדן", אין והיה לשון שמחה (מגילה י), והיינו שלא יפול ברוחו כשעבר עליו ירידה, אלא אדרבה ישמח, מטעם "אשר ה' אלוך נתן לך", וכנ"ל דפעמים דע"י ירידה זו נמשך להתעלות להשי"ת, "והקמות לך אבנים גדולות" דמהירידה הזו יבוא לידי תקומה גדולה להשי"ת, ירידה לצורך עלייה, ולא עוד אלא גם "ושדת אותם" אלו העוונות שעשה "בסיד" לרמוז אם היו חטאים כשני כשלג יליבנו, ויתהפכו כל העוונות שעשה לזכיות. (מחמדי התורה)

בברכה נותן השי"ת לנפש תחלה משא"כ בקבלה

ברוך פרי בטןך ופרי אדמתך- יש להבין מ"ט בהברכות אמר קודם ברוך פרי בטןך ואח"כ ברוך טנאך ומשאריתך, אולם בהקלות כתב אור טנאך ומשאריתך ואח"כ כתוב אור פרי בטןך וכו', אולם יבואר ע"ד מה שאמרו (ויק"ר יז-ד) אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה, אולם זה דווקא למוטב, אולם לטוב ודאי שנותן לנפשות טוב תחלה, לכן בקבלה כתב קודם טנאך ומשאריתך ואח"כ פרי בטןך, משא"כ בברכות כתב קודם פרי בטןך. (מהר"י אסאד)

ירמוז דשבע יפול צדיק וקם ואז ינוס ממנו היצר

יתן ה' את אויבך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוס מפניך- יש לבאר עפ"י מאי דאמרו (סוכה נב), שבע שמות יש לו ליצר הרע, וביאר מרן הבן איש חי (סוכה שם) שהשבוע חל יום הילולא דיליה) דאפשר דהיצר מנסה להכשיל האדם בהרבה דרכים, אולם י"ל דכבר אמר הנביא כי שבע יפול צדיק וקם, והיינו כנגד הז' שמות שיש לו להיצר אמר כי שבע יפול צדיק וקם, כי אחרי ה' פעמים שהם כנגד ז' שמותיו של היצר לא יעזבונו ה' בידו אלא וקם יע"ש.

ואפשר דהוא המרומז כאן, דהנה אחד מן השמות הוא אויב יע"ש, והיינו דקאמר יתן ה' את אויבך דהוא היצר נגפים לפניך, אולם ידע האדם, דאין הניצוח השלם כבר מתחלה, דבדרך אחד כשבא עלי היצר פעם אחת עדיין יצאו אליך יבוא היצר שוב, אולם ובשבעה דרכים כאשר שבע יפול צדיק ואזי השי"ת לא יעזבונו, והוא מה שאמר ינוס מפניך. (מחמדי התורה).

חמדת הפרשה

קימה של בעלי אומניות למביאי ביכורים

בתוה"ק בפרשתינו (כו- ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלוך נתן לך ושמח בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלוך לשכן שמו שם.

ואמרו חז"ל ביכורים (פ"ג מ"ג) וכל אנשי אומניות שבירושלים עומדים לפניו ושואלין בשלומם, אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום.

ואמרו (קידושין לג.), אין בעלי אומניות רשאים לעמוד ממלאכתם בכדי לשאול בשלומם של תלמידי חכמים, ומ"ט כאן בביכורים הותר להם לשאול בשלום המביאים ביכורים?

א'

ביכורים חביבה מצווה בשעתה

רבינו עובדיה מברטנורא תירץ- כדברי הגמ' קידושין (שם), דשאני מביאי ביכורים מדרישת שלומם של תלמידי חכמים דחביבה מצווה בשעתה (פסחים סח : מנחות עב. חולין נד:), ולכן הותרו לעמוד ממלאכתם, משא"כ דרישת שלום לתלמידי חכמים, והוסיף שם דמכאן מקור המנהג שקמים בברית מילה כשמוכנסים התינוק, והובאו דבריו בשל"ה (דף רע"א).

ב'

ביכורים הוא בציבור משא"כ קימה לתלמיד חכם

הרמב"ם בפ' המשניות תירץ- דהבאת ביכורים שאני מטעם אחר, וז"ל והעיקר אצלינו אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים, אבל חייבנו לאלו לעמוד לפי שהנכנסים הם קהל וכבוד הצבור שאני.

ובמשנה ראשונה (שם) הקשה על דברי הרמב"ם, וז"ל וצ"ע שהרמב"ם בפירושו כתב טעם אחר דכבוד צבור שאני, ומשמע דמשום יחיד המביא ביכורים א"צ לעמוד, וז"א לפי טעם הגמרא שחביבה מצווה בשעתה, וכן הקשה בתוס' אנשי שם (שם) וז"ל ולא ידענא אמאי נייד מטעמא דגמרא.

ג'

להרמב"ם קיימא כהטעם דנמצאת מכשילן וזהו שייך רק בציבור

בשו"ת שבות יעקב (סי' כ')- תירץ הקושיא על הרמב"ם, דהא בסוגיא דגמ' (קידושין שם), לא רצה רבי יוחנן לקבל האי תירוץ, דחביבה מצווה בשעתה, דקאמר ודילמא שאני התם דא"כ נמצאת אתה מכשילן לעתיד לבוא, שאם לא יקימו וישאלו בשלומם, במה שהטריחו עצמם מאוד, לא יבואו עוד, ובזה הבין הרמב"ם דזה שייך רק בציבור, שלא יבואו אולם ביחיד אין שייך האי גזירה.

ד'

בביכורים עוסק עתה במצווה משא"כ הת"ח אולי אינו עוסק כעת בתורה

הפני יהושע (קידושין לג.) - ביאר בת"י הגמ' חביבה מצווה בשעתה, דאף על גב דבכל דוכתי פשיטא לן דת"ת עדיף ממצווה אף בשעתה, מ"מ נ"ל דשאני הכא, דמה שהן עומדין מפני מביאי ביכורים היינו דבהאי שעתא גופא עסקי במצות הבאת ביכורים גופא, והיינו דקאמר חביבה מצווה בשעתה, משא"כ בקימת ת"ח, אפשר דבהאי שעתא לא עסקי הת"ח בתורה, ומשום הכי לא בעינו לעמוד בפניהם באמצע עבודתם.

ה'

ביכורים היא מפעם לפעם משא"כ קימה לתמיד חכמים

בשו"ת יד אליהו (סי' נ"ד)- ת"י כדברי הירושלמי (ביכורים פ"ג) שכתבו שם, דביכורים לא תני תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס. שנייא היא הכא שהיא אחת לקיצים ופירש הפני משה שם הכוונה, דשאני ביכורים כיון שהיא רק פעם לפעם בשנה לכן אמרו דבעלי אומניות ושואלין בשלומם, משא"כ קימה והידור לתמיד חכם.

וכתב בזה (שם) דזהו כוונת הגמ' ודילמא שאני התם דנמצאת מכשילן לעתיד לבוא, והיינו כפי שפירש רש"י (קידושין שם), דמה שהוא מכשילן לעתיד לבוא, היינו דחשבו המביאים ביכורים, כי אלו שלא קמו בפניהם אלו אנשים חשובים, ונבזים הם בעיניהם לקום בפנינו, וזהו כוונת הירושלמי שהיא אחת לקיצין, היינו דכיון שהם באים רק מפעם לפעם אינם מכירים בעלי אומניות וחושבים שהם אנשים חשובים, ומולזלים הם בהם ונמצאת מכשילן לעתיד שלא יבאו ביכורים.

חמדת אבות

עובדות מאבותינו ורבותינו מפרשת השבוע
זמנים מסויימים בהלכה

ארור משה עיוור בדרך (כז, יח)

וברש"י, סומא בדבר ובא לבקש עצה, יזהר ליעץ לו רק עצה טובה והוגנת.

פעם אחת, נכנס תלמיד אל הגאון רבי שמחה זיסל הסבא מקלם, וביקש להתייעץ עמו על עניין חשוב, ביקש מאותו תלמיד שישבו ויכנס אליו לאחר תפילת ערבית ורק אז יוכל לתת לו עצה כפי שנתבקש, לפשר תמיהתו, אמר לו כשנכנס אליו לאחר התפלה, שבתפילת ערבית. אנו אומרים, ותקננו בעצה טובה מלפניך על כן בטרם אייעץ לך מה לעשות, אני רוצה לכוון היטב בתפילתי כדי שאוכל לתת לך עצה טובה.

וכיצא בזה מצאנו בכמה דברים דאיתא בפוסקים, מתי הזמן הטוב לדברים מסויימים.

הזמן שמשוגל לתפלה על פרנסה

דהגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ ביערות דבש (דרוש א' לחודש אלול בד"ה ויש להרבות בתפילה) כתב, אמרו חכמינו (ברכות ג:), כשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל לדוד ואמרו לו עמך ישראל צריכים פרנסה, וצ"ב מדוע הם באו אליו כשעלה השחר, כי בשחר ה' מתמלא רחמים על ישראל, בראותו כי הגויים פונים לע"ז שלהם, וישראל עובדים את ה' בכל לבב, ואז זן ומפרנס אותנו, ואז הקדוש ברוך הוא מתמלא רחמים. ולכן נאמר שבענו בבוקר חסדך. וכן במדבר היה בבוקר בעלות שכבת הטל.

נמצא, שהזמן הטוב ביותר לבקש פרנסה, הוא בהשכמת הבוקר ובפרט כשאדם מגדל שינה מעיניו כדי להתפלל עם הנץ וכמש"כ רש"י ביומא (דף עז. ד"ה שוא לכם) וז"ל, כן יתן ה' את העולם מזונות ופרנסה לידיו שנה, למי שנדד שינה בשבילו עכ"ל. הרי שזה שמגדל שינה למען השי"ת, וקם באשמורת הבוקר יתן לו השי"ת פרנסתו בריוח.

הזמן הטוב ביותר לקחת מתנות

ודבר פלא איתא, בירושלמי (שקלים פ"ה ה"ד) אמר רבי חייה בר אדא, אית הוי סבין בימינון [בימינו היו זקנים] מאן דהוה יהיב להון מבין ריש שתא לצומא רבא, הווי נסבין [מי שהיה נותן להם מתנה מבין ראש השנה ליום הכפורים היו מקבלים, משום שעדיין לא נקצב להם מזונותיהם במורם], מן תרין כן לא הווי נסבין, משום דאמרי שתן גבן. [לאחר יום הכיפורים לא היו נוטלים, משום שאמרו מזונותינו של כל השנה נמצאים כבר בידינו].

הזמן הטוב ביותר לשמו"ת

ובדיני שמו"ת בכל השנה, מדין יכול אדם לקרוא במשך השבוע כולו ולשלים קריאתו עד יום רביעי שלאחר השבת, וכלשון מרן (ס' רפ"ה סעי' ג' ד-) מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור, וכן מבואר בספר מעשה רב (סימן נ"ט), שהגאון היה נוהג לקרוא את מקצת מהסדרה שמו"ת מיום ראשון ואילך ומסיים בערב שבת (וראה במשנ"ב ס"ק ח' שם).

אולם לפי דעת רבינו האר"י ז"ל (כמבואר בשער הכוונות דרושי סדר שבת עניין ויהי נעם ובבה"ל שם ד"ה קודם שיאכל), הזמן הטוב ביותר הוא לקרוא ביום שישי אחר התפילה, או אחר חצות ולהשלימה קודם השבת. ולא יקרא ביום חמישי בלילה, משום שלפי הקבלה לא קוראים תרגום בלילה (ראה כה"ח שם י"ד).

ואם לא הספיק לקרוא שמו"ת בערב שבת ונאנס לא יקרא שמו"ת בלילה (כה"ח ס' רפ"ה סעי' כ"ה), אלא יקרא ביום שבת לאחר מוסף לפני סעודה שניה (שו"ע ס' רפ"ה סעי' ד') וכן כתב בן איש חי (שנה שניה פרשת לך לך סעי' י"א), ואם לא יכול לעשות כן - ישלים את הקריאה ביום השבת עד המנחה (שו"ע שם). ויש אומרים עד הערב (קצוה"ש ס' ע"ב סעי' ז').

וכאשר חל יום טוב ביום שישי, אין קורין בו את שמו"ת, ולכן יקראו את שמו"ת ביום שבת בבוקר קודם הסעודה, אך אם אדם חושש שמא לא יתאפשר לו לקרוא ביום השבת את קריאת שמו"ת - עדיף שיקראנה בליל שבת מאשר לא יקראנה בכלל, (שו"ת רב פעלים אור"ח ח"ב תשובה ב').

ועיין בבן איש חי (וזאת הברכה ש"ר סעי' ט"ו), שכתב, שמו"ת של פרשת וזאת הברכה יקראנה ביום הושענא רבה ולא ביום שמיני עצרת מפני התרגום, ואם שכח ולא קראה ביום הושע"ר, יקראנה ביום שמיני עצרת אחרי מנחה. נמצאנו למדים מדבריו שבי"ט לא קוראין תרגום, אבל בדיעבד, כשאין לו ברירה, יכול לקרות לצאת ידי חובה.

הזמן הטוב ביותר לאמירת סליחות

הנה בדבר אמירת סליחות, הזמן הטוב ביותר, באשמורת הבוקר, שאז הוא עת רצון כדאיתא במג"א (ר"ס תקפ"א), אבל לע"ז אף שלאמורה דבר נכון אמר כתר"ה, הרי חזינן שגם הצבור אמרו סליחות באשמורת, וגם הא בעשרה ימים מר"ה עד אחר יוה"כ הוא עת רצון אף ליחיד כמפורש ביבמות שם מ"ט ומ"מ אף בעש"ת אומרים סליחות באשמורת, ויש בזה אריכות גדולה, מה הדין לאחר חצות הלילה, או לאלו שנוהגין לומר לפני חצות, ואכמ"ל.

חמדת הפלאות

עיון בדברי רבינו ה"פלא יועץ"
מדת השמחה בעבודת ה'

תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה.

כתב רביה"ק בספרו פלא יועץ (ערך שמחה), ועוד החי יתן אל לבו מה יקר וגדולה נעשה לאיש אשר המלך חפץ בו, והקים מעפר דל ורצה בו שישירת לפניו ישמח לבו ויגל כבודו וכל העם מקצה יאשרוהו ויאמרו ואשרי חלקו שזכה לכבוד גדול כזה וסוף סוף המלך הוא ב"ו כמותו היום כאן ומחר בקבר עאכ"ו, צריך שישמח איש אשר מלך העולם אשר אין מספר לגדודיו מלאכים ושרפים עומדים ממעל לו ולגדולתו אין חקר ואין תכלית ובחר ורצה בנו לעמוד לשרת לפניו ולברך בשמו ולדבר אליו פנים אל פנים בכל עת מה שלא נתן רשות למלאכי השרת ומשתעשע בנו ויש לו נ"ר, גדול במעשיו ומעשה ידינו כוננה עלינו וכונה בשמים עליותיו.

הרמב"ם פסק מצוות השמחה בה' שופר

וראה את מה שפסק הרמב"ם (הלכות שופר פ"ח ה"טו), השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב.

וראה במגיד משנה (שם ה"טו), שביאר דעיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחו ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל, לפי ששמחת שאר דברים תלויים בדברים בטלים שאין קיימים אבל השמחה בעשיית המצוות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית.

ראינו דבר פלא והפלא, שכל פסק השמחה בכל המצוות, פסק הרמב"ם דווקא בלכות שופר, שהוא מעיקרי התשובה שפרו מעשיכם, הרי דעיקר התשובה הוא על מעשי המצוות שעשו שלא בשמחה, תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה, ומכאן שיש דין שמחה להני פוסקים בר"ה, וכדברי החת"ם ע"פ כ' חידושי ה' היא מעוכם.

מעל הצדיק- השמחה שלו

וברבינו בחיי (פר' בהעלותך) כתב ע"פ אור צדיקים ישמח, דבמעלת נפש הצדיק הזכיר "ישמח" והוא השכר, כי לשון שמחה תוספת השגה ורוח הקדש, וזהו (תהלים קד, לד) אנכי אשמח בה', וכן (תהלים קד, לא) ישמח ה' במעשיו, ולפי שהצדיקים עובדים להקב"ה בשמחה, על כן זוכים למעלת השמחה לעוה"ב, כי מדת השמחה תחול עליהם ושוואבת נפשם ומקימת אותם לנצח, וברבינו יונה (משלי ד' כ"א), השמחה במצוות מעיקרי העבודה.

ומרנא ורנא החתם סופר (פר' תולדות), דמאת ה' היתה זאת, שיחשוב את עשיו גם לצדיק, ויירצה לברכו, כי כך היה יצחק שרי בשמחה גדולה בשעת הברכה, בידעו כי שני בניו צדיקים גמורים, ולכן התכוון בהכנה דרבה להמשיך ברכות שמים ממקומם הנכון, ובודאי אם היה נפקד ממנו מדת השמחה לא היתה ההכנה נעשית כדבעי.

מצווה הראשונה שמתחייב נער בר מצוה- שמחה

ודבריו תואמים למה שכתב בלשונו הזהב (חת"ס עה"ת פ' ויחי ד"ה וירא יוסף), מצוה הראשונה שמקיים הנער מיד בכניסת שנת י"ד שהוא שש ושמח שזוכה לקבל עול מצוות ה' אלהי, והשמחה היא מצוות עשה דאורייתא, לעבדו בשמחה וטוב לבב מרוב כל (ועיי"ש בהמשך דבריו מדוע לא נמנה במנין המצוות).

ובמשנ"ב (ס' תרס"ט סק"א), מביא מכתבי האר"י, ועוד הרבה ספרים, שהעיד האר"י ז"ל וגילה לאיש סודו שכל המעלות העליונות שהשיג בחכמה וברוה"ק, באה על ע"י שהיה שמח בכל עוז בשמחה של מצוה.

ובאורחות צדיקים (שער השמחה) כתב, כל העושה מצוה בשמחה יש לו שכר אלהי ידות יותר ממי שהמצוה עליו למשא וכו', ומצליח בכל דרכיו, ושולח הקדוש ברוך הוא רוח"ק בקרבנו ולבו שמח ומתמלא אהבת הקדוש ברוך הוא.

לימוד תורה בשמחה- הוי לשמה

ובפרט לימוד התורה צריך שיהא בשמחה, וכהמפורסם מדברי האבני נזר בהקדמתו לספרו אגלי טל, שכתב, ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועין מדרך השכל בענין לימוד תורה"ק, ואמרו כי הלומד ומחדש חדושים ושמן ומתענג בלימודו זה לימוד התורה כ"כ לשמה, כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה. אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתעבר בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם. ואדברא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו. ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה.

תשובה פ"ד- בפסוק או הנסה לקחת לו גוי מקרב גוי (ואתחנן), וז"ל בעל הטורים או הנסה, בזה הפסוק יש כל האלפא ביתא שרצה הקב"ה ליתן להם התורה במצרים אלא שאמרה מה"ד נסה אותם תחלה, לכן הנסה ב' במס' הכא ואידך הנסה דבר אליך תלאה, שאמרה מה"ד נסה אותם קודם שתשמיעם דברך, ועוד פס' בפרשת בשלח בפרשת המן (זה הדבר אשר ציוה עומר לגולגולת).

תשובה פ"ה- בשו"ת שיח יצחק (ס' ע"א), הביא בשם ספר מנחת יצ"ט, בשם הרה"ק ממעזיבז, שלזאת מקצת מקומות אין נושאים כפיים בשמחת תורה, לפי שקורין בו וזאת הברכה של משה, א"צ לברכה אחרת, (והוסיף שלפ"ז בשחרית של שמח"ת שעדיין לא קראו בברכתו של משה, נושאים כפיים גם שם)

שאלה פ"ו- היכן מצינו דרש"י הק' העיד על אדם שהוא בקי בכל הש"ס?

שאלה פ"ז- היכן מצינו

ג' פסקי הט"ז במקומות שונים שפסק לדין מאותו טעם?

פתרון לחידודא- גליון רמ"ו פרשת כי תצא

שאלה פ"ד- היכן מצינו פסוק בתורה שיש בא את כל האלפא ביתא, כל אותיות א"ב?

שאלה פ"ה- היכן מצינו במקומות מסוימים, שאין נושאים כפיים ביו"ט מסויים, והטעם בגלל הקריאה של אותו היום?